

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

СУЛІМ ВЛАДИСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 342.9 (477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ГОСПОДАРСЬКИХ
СУДІВ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник

доктор юридичних наук, доцент

Світличний Олександр Петрович,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
професор кафедри цивільного та господарського права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,

член кореспондент НАПрН України,

заслужений діяч науки і техніки України,

Стеценко Семен Григорович,

професор кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

кандидат юридичних наук, професор

Коваль Микола Васильович,

професор кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України

Захист відбудеться «19» жовтня 2018 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.503.01 у Науково-дослідному інституті публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного інституту публічного права за адресою: 03035, м. Київ, вул. Георгія Кірпи, 2А

Автореферат розісланий «18» вересня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

К.М. Куркова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сьогодні важко уявити нашу державу, яка не намагається вдосконалити свою діяльність в реалізації відповідних функцій. Однією із форм такого вдосконалення є здійснення судової реформи. Наукові погляди на результати здійснення судової реформи дають підстави звернути увагу на проблеми не лише прийнятих нормативно-правових актів у сфері судочинства, але й надати новий поштовх подальшого удосконалення діяльності господарських судів, які займають особливе місце в системі судоустрою України. Діяльність господарських судів, як органів судової влади, регулюється не лише нормами конституційного, господарського процесуального, але й нормами адміністративного права, регулюючий вплив яких має місце як під час здійснення господарського судочинства, так і поза його межами.

Господарський суд має суттєвий вплив на всіх учасників господарського судочинства, що зумовлено його адміністративно-правовим статусом. Внаслідок прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів», внесених змін до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), а також інших нормативно-правових актів, діяльність господарських судів зазнала суттєвих змін, які стосуються їх функцій і компетенції, форм і методів управлінської діяльності, що ще раз підкреслює важливість та актуальність теми дисертаційного дослідження, а проблематика діяльності господарських судів потребує нових поглядів на їх адміністративно-правовий статус.

Необхідність дослідження адміністративно-правового статусу господарських судів зумовлюється широким колом функційних повноважень щодо реалізації господарськими судами адміністративно-правових норм, а також необхідністю внесення пропозицій теоретичного і практичного характеру у досліджуваній сфері.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Схожу проблематику аналізувала у своїх працях Р. Аюпова, яка розглядала питання адміністративно-правових відносин за участю господарських судів, А. Кубішкіна здійснила дослідження діяльності апеляційних судів в системі суб'єктів адміністративного права, Д. Притика розглядав питання організаційно-правових засад становлення і діяльності господарських судів, М. Шатерніков здійснив дослідження діяльності господарських судів у системі суб'єктів адміністративного права. На відміну від зазначених вчених, предметом нашого дослідження є адміністративно-правовий статус господарських судів, діяльність яких в умовах здійснення судової реформи та оновленого процесуального законодавства набула нових адміністративно-правових рис.

На окремі питання аналізованої нами проблематики та теоретичних засад адміністративно-правового статусу господарських судів звертали свою увагу вчені-правознавці: В. Авер'янов, В. Бевзенко, М. Вільгушинський, В. Галуцько, Ю. Гаруст, І. Голосніченко, Е. Демський, О. Джафарова, О. Дрозд, А. Іванищук, М. Коваль, В. Колпаков, С. Короед, В. Курило, Д. Лук'янець, Д. Мандичев, О. Орлюк, П. Панталієнко, О. Святоцький, О. Світличний, С. Стеценко, І. Шицький, М. Хамник та ін. Проте ці вчені досліджували інші, більш загальні чи суміжні суспільні явища, не торкаючись питання адміністративно-правового статусу господарських судів, яке

в адміністративному праві не отримало комплексного вирішення, що зумовило потребу подальшого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Указу Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» від 20 травня 2015 року № 276/2015, Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, основних положень Господарського процесуального кодексу України та плану науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є дослідження теоретичних та практичних питань, пов'язаних із адміністративно-правовим статусом господарських судів, визначення на основі аналізу доктринальних тлумачень, узагальнення положень чинного адміністративного та спеціального законодавства, практики їх застосування впливу норм адміністративного права на практичну діяльність господарських судів та обґрунтування на цій підставі наукових пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення чинних нормативно-правових актів у досліджуваній сфері.

Комплексність мети, її багатоплановість зумовили необхідність вирішення таких завдань:

- охарактеризувати становлення та розвиток державної системи господарських судів в Україні;
- розкрити поняття і зміст адміністративно-правового статусу господарських судів України та надати авторське визначення цього поняття;
- проаналізувати принципи господарського судочинства та визначити шляхи їх вдосконалення;
- обґрунтувати підстави адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів;
- здійснити правовий аналіз судової реформи в Україні та охарактеризувати її вплив на адміністративно-правовий статус господарських судів;
- охарактеризувати місце і роль господарських судів в сучасній системі судоустрою України;
- проаналізувати структуру господарських судів в судовій системі України в сучасних умовах їх діяльності;
- розкрити риси та охарактеризувати адміністративно-правові аспекти діяльності суб'єктів, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів;
- удосконалити нормативно-правові акти, пов'язані із адміністративно-правовим статусом господарських судів.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у процесі діяльності господарських судів.

Предметом дослідження є адміністративно-правовий статус господарських судів України.

Методи дослідження обрано з урахуванням мети і завдань дисертаційного дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є сучасні загальні та спеціальні методи наукового пізнання. *Діалектичний* метод, який становить методологічну основу дисертаційного дослідження, використовувався для встановлення сутності та змісту загальних засад адміністративно-правового статусу господарських судів (розділи 1–2), завдяки якому було визначено поняття та зміст адміністративно-правового статусу господарських судів (підрозділ 1.2). *Історико-правовий* метод дав змогу охарактеризувати становлення та розвиток системи господарських судів в Україні (підрозділ 1.1). За допомогою *комплексного* методу дослідження проаналізовано принципи господарського судочинства та визначено шляхи їх вдосконалення (підрозділ 1.3). Адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів, здійснення судової реформи та її вплив на адміністративно-правовий статус господарських судів було розкрито за допомогою *структурно-функціонального* та *формально-догматичного* методів, а також методів *аналізу* та *синтезу* (підрозділ 1.4, 2.1). *Формально-юридичний*, *загально-науковий* та *системно-функціональний* методи використовувалися при визначенні напрямів вдосконалення діяльності господарських судів та пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів (підрозділи 1.2, 1.4, 2.1, 2.2, 2.4). *Порівняльно-правовий* метод покладено в основу аналізу структури господарських судів та діяльності суб'єктів, які забезпечують їх функціонування та діяльність (підрозділи 2.3, 2.4).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є самостійним монографічним дослідженням, присвяченим аналізу адміністративно-правового статусу господарських судів в Україні.

У результаті здійсненого аналізу сформульовано нові теоретичні висновки та практичні рекомендації, що виносяться на захист:

вперше:

– визначено, що адміністративно-правовий статус господарських судів в сучасних умовах характеризується збільшенням обсягу управлінських повноважень при здійсненні правосуддя, що проявляється у:

- 1) обмеженні надання інформації щодо судової справи;
- 2) неприпустимості зловживання процесуальними правами;
- 3) застосуванні заходів процесуального примусу, якими є: попередження; видалення із залу судового засідання; тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; накладення штрафу;
- 4) забороні вчиняти певні дії під час врегулювання спору за участю судді;
- 5) вимозі виконувати розпорядження головуючого, додержуватися у судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну неповагу до суду або правил встановлених у суді;
- 6) накладенні штрафів на суб'єктів адміністративних правопорушень;
- 7) примусовому виконанні постанови про стягнення штрафу;
- 8) тимчасовому обмеженні фізичної особи-боржника у праві виїзду за межі України;

– доведено, що чинні міжнародні акти, які є частиною національного законодавства України, не в повній мірі імплементовані в господарське

судочинство, на цій підставі визначено та обґрунтовано принцип доступу до правосуддя та правову допомогу;

удосконалено:

– визначення дефініції «адміністративно-правовий статус господарського суду», під яким слід розуміти сукупність закріплених нормами адміністративного права кола повноважень, якими наділений господарський суд для виконання покладених на нього державою завдань, які реалізуються як під час господарського процесу, так і поза його межами;

набули подальшого розвитку:

– періодизація становлення та розвитку державної системи господарських судів України, зокрема виокремлено чотири основні періоди цього процесу: перший період охоплює часи Київської Русі (XII ст.): створення купецьких судів; другий період (1667-1917 рр.) (царський період) охоплює два етапи: становлення та розвиток судових органів; третій період (1917-1991 рр.) (радянський період) охоплює становлення та розвиток судових органів, який поділено на три етапи; четвертий період (1991-2018 рр.) відображає сучасний процес становлення господарського судочинства, який поділено на шість етапів;

– наукові підходи щодо визначення основних ознак адміністративно-правового статусу господарських судів, які зумовлені: особливим порядком утворення (в силу свого правового статусу суд володіє адміністративною правосуб'єктністю, яка виникає з моменту створення суду); має спеціальну адміністративну правоздатність, наділений компетенцією, яка відповідає завданням його діяльності, одночасно із правоздатністю виникає адміністративна дієздатність, виникнення якої означає, що суд реалізовує свої права і обов'язки у сфері судочинства; невиконання судових рішень мають наслідком юридичну відповідальність;

– наукові положення про те, що адміністративні процедури щодо порядку утворення, реорганізації і ліквідації господарських судів не в повній мірі відповідають нормам Законів України «Про судоустрій і статус судів» та «Про Вищу раду правосуддя». З метою удосконалення процедури порядку утворення, реорганізації і ліквідації судів пропонуємо пункт 15 частини першої статті 3 «Повноваження Вищої ради правосуддя» Закону України «Про Вищу раду правосуддя», викласти у такій редакції:

«надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу судів Президенту України, узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу судів»;

– наукові положення про те, що знищення документів в господарських судах без складання їх опису та акту знищення є недоліком діловодства і за певних обставин може бути предметом з'ясування факту нестачі архівних судових справ та інших документів суду. З метою усунення недоліків діловодства в господарських судах України, пропонується внести зміни у пункт 4.2.25 статті 4.2 «Експертиза цінності документів» «Інструкції з діловодства в господарських судах України»,

затвердженої наказом Державної судової адміністрації України № 28 від 20 лютого 2013 року, яку викласти у такій редакції:

«4.2.25. Якщо обсяг справ, що виділені до знищення, незначний, вони можуть бути спалені, про що в акті робиться позначка, який підписується трьома уповноваженими експертною комісією працівниками суду та затверджується керівником апарату суду»;

– аргументація щодо необхідності на законодавчому рівні визначити поняття «експерт з питань права». З цією метою пропонується абзац перший частини першої ст. 70 ГПК України викласти в такій редакції:

«1. Як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь і є фахівцем у галузі права»;

– пропозиції щодо усунення недоліків нормативно-правового регулювання повноважень та правового статусу інспектора Вищої ради правосуддя, а саме запропоновано внести зміни в частину третю статті 28 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», яку викласти у такій редакції:

«3. Інспектори Вищої ради правосуддя є державними службовцями, їх статус визначається Законом України «Про державну службу».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням та становить особистий здобуток дисертанта. Наукові ідеї та розробки, що належать співавтору у дисертації не використовувалися. У статті, що написана у співавторстві зі Світличним О. П. дисертантом досліджено діяльність експерта у галузі права.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані та вже використовуються:

– у *науково-дослідній роботі* – положення та висновки дисертації можуть бути основою для подальшого удосконалення адміністративно-правового статусу господарських судів (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– у *правотворчій діяльності* – у результаті дослідження сформульовано ряд пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства, зокрема, Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (додаток Б до дисертації);

– у *правозастосовній діяльності* – щодо удосконалення особливостей адміністративно-правового статусу господарських судів, принципів здійснення господарського судочинства, а також практичної діяльності суб'єктів, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів (акт впровадження Київського апеляційного господарського суду);

– у *навчальному процесі* – під час розроблення та викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право» та «Господарський процес» (акт впровадження Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації були оприлюднені на трьох міжнародних наукових конференціях: «Юридична наука на сучасному етапі» (м. Тернопіль, 14 грудня 2017 р.); «Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави» (м. Київ, 28 лютого 2018 р.); «Двадцять четверті економіко-правові дискусії» (м. Львів, 28 лютого 2018 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок. Список використаних джерел налічує 218 найменувань на 21 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, окреслюється її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, грантами, охарактеризовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, використані методи дослідження, визначено та обґрунтовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, вказано ступінь апробації результатів дослідження, наводяться структура та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні та правові засади діяльності господарських судів в Україні» складається з чотирьох підрозділів, в яких охарактеризовано генезу становлення та розвитку системи господарських судів, розкриваються поняття, зміст та принципи адміністративно-правового статусу господарських судів, визначено шляхи адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів.

У підрозділі 1.1 *«Генеза становлення та розвитку системи господарських судів в Україні»* на основі доктринального та нормативно-правового аналізу проаналізовано витoki становлення, організації та діяльності господарських (арбітражних) судів в Україні. Здійснено авторську періодизацію становлення та розвитку державної системи господарських судів України, виокремлено чотири основні періоди цього процесу: перший період охоплює часи Київської Русі (XII ст.); другий період (1667-1917 рр.); третій період (1917-1991 рр.); четвертий період (1991-2018 рр.). Особливу увагу приділено розвитку системи господарських судів в Україні після запровадження *«Концепції судово-правової реформи в Україні»* від 28.04.1992 р.

Зазначено, що прийняття Закону України *«Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»* від 03.10.2017 р. суттєво вплинуло на збільшення функційних повноважень господарського суду, що позначилося на його адміністративно-правовому статусі.

У підрозділі 1.2 *«Поняття і зміст адміністративно-правового статусу господарських судів України»* проаналізовано наукові підходи та визначено основні ознаки адміністративно-правового статусу господарських судів.

З метою розкриття сутності адміністративно-правового статусу господарських судів проаналізовано теоретико-правові засади щодо поняття та змісту адміністративно-правового статусу господарських судів, надано авторське визначення поняття *«адміністративно-правовий статус господарського суду»*.

Розкрито основні та допоміжні елементи адміністративно-правового статусу господарського суду, а також адміністративну правоздатність і дієздатність господарського суду. Проведено дослідження поняття, структури та особливостей адміністративно-правового статусу господарських судів, які наділені колом

повноважень, закріплених нормами адміністративного права. Звертається увага, що господарські суди в силу своєї специфічної діяльності можуть вступати в адміністративні правовідносини. Проаналізовано регулятивні та правоохоронні адміністративні правовідносини господарських судів, які пов'язані з реалізацією функцій адміністративного права.

У підрозділі 1.3 «Принципи господарського судочинства» зазначається, що принципи є найважливішими елементами будь-якої правової системи. Здійснено аналіз різних наукових поглядів на принципи права, які є правовим регулятором діяльності господарських судів і повинні відповідати кращим європейським та світовим стандартам, їх впливу на діяльність судової гілки влади. Звертається увага, що важливу роль у здійсненні правосуддя відіграють принципи Конституції України.

Проаналізовано принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами, який досить часто стає причиною затягування судового розгляду справ та невиконання прийнятих по них рішень. Акцентується увага, що міжнародні акти, які є частиною національного законодавства України, не в повній мірі імплементовані у вітчизняне законодавство. Встановлено, що серед принципів господарського судочинства відсутній принцип доступу до правосуддя та правову допомогу, який відповідає Рекомендаціям № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення від 08.01.1993 р.

Розглянуто наукові підходи та нормативно-правові акти щодо розуміння права особи на безоплатну правову допомогу в господарських справах. Констатується, що норми Закону України «Про безоплатну правову допомогу» входять у протиріччя із міжнародними правовими актами, в яких вказується про право особи на безоплатну первинну правову допомогу в господарських справах. З метою вдосконалення принципів господарського судочинства пропонується принцип доступу до правосуддя та правову допомогу включити до ч. 3 ст. 2 ГПК України.

У підрозділі 1.4 «Адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів в Україні» акцентовано увагу, що відносини у сфері організації та діяльності господарських судів здійснюються за кількома напрямками і неможливі без механізму правового регулювання. Підкреслюється регулюючий вплив норм адміністративного права на діяльність господарських судів. Проаналізовано наукові підходи щодо адміністративно-правового регулювання діяльності судів та окреслено напрями такого регулювання. На підставі аналізу нормативно-правових актів здійснено дослідження адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів. Окреслено напрями адміністративно-правового регулювання, які включають: адміністративні процедури щодо порядку утворення, реорганізації і ліквідації господарських судів; визначення адміністративно-правового статусу господарських судів; здійснення контролю за виконанням судових рішень; обов'язкового виконання рішень господарських судів, що набрали законної сили; забезпечення діяльності господарських судів та призначення на посади державних службовців, працівників, які виконують функції з обслуговування в господарських судах; адміністративний порядок організації надходження процесуальних документів.

Звертається увага, що у зв'язку із прийняттям нових законодавчих актів у сфері судочинства, норми яких впливають на адміністративно-правове регулювання організації та діяльності господарських судів, існують певні неузгодженості норм при здійсненні адміністративних процедур щодо порядку утворення, реорганізації і ліквідації господарських судів, а також інші прогалини та на цій підставі пропонуються шляхи їх усунення. Запропоновано внести зміни в конкретні нормативно-правові акти.

Розділ 2 «Сучасна парадигма адміністративно-правового статусу господарських судів» складається із чотирьох підрозділів, які присвячено дослідженню судової реформи, її впливу на адміністративно-правовий статус господарських судів, визначенню місця і ролі господарських судів в сучасній системі судоустрою, структурі господарських судів в судовій системі України, діяльності суб'єктів, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів.

У підрозділі 2.1 «Судова реформа в Україні та її вплив на адміністративно-правовий статус господарських судів» здійснено аналіз нормативно-правових актів та досліджено їх вплив на судову реформу. Відзначається, що в сучасних умовах важливий вплив на судову реформу мають законодавчі акти: «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»; «Про судоустрій і статус суддів»; «Про виконавче провадження»; «Про захист персональних даних»; «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»; «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

Аналіз нормативно-правових актів свідчить, що в сучасних умовах адміністративно-правовий статус господарських судів характеризується збільшенням обсягу управлінських повноважень, особливо при провадженні господарських справ, що проявляється в обмеженні наданні інформації щодо судової справи; неприпустимості зловживання процесуальними правами; застосуванні заходів процесуального примусу; забороні вчиняти певні дії; додержанні у судовому засіданні встановленого порядку; тимчасовому обмеженні фізичної особи-боржника у праві виїзду за межі України; накладенні штрафів на суб'єктів адміністративних правопорушень; підвідомчістю справ про адміністративні правопорушення; примусовому виконанні постанови про стягнення штрафу.

У підрозділі 2.2 «Місце і роль господарських судів в сучасній системі судоустрою України» підкреслюється важливість діяльності господарських судів у структурі судової влади України. Відзначається, що у 2016 р. на розгляд до судів усіх інстанцій і спеціалізацій надійшло загалом 3,5 млн. справ і матеріалів різних видів та категорій, місцеві суди ухвалили 1,4 млн. рішень у цивільних, господарських, адміністративних справах та справах про адміністративні правопорушення.

Зазначено, що у сучасній системі судоустрою України господарські суди займають особливе місце, є носіями визначених законом специфічних прав і

обов'язків у сфері здійснення судочинства, рішення яких є обов'язковими для виконання.

З'ясовано, що при утворенні Вищого суду з питань інтелектуальної власності було порушено принцип територіальності, що спричиняє проблему доступу до правосуддя. З метою усунення вказаного, що є перешкодою для доступу до правосуддя, пропонується до юрисдикції місцевих господарських судів віднести справи щодо порушення прав інтелектуальної власності незначної складності, розгляд інших справ залишити за Вищим судом з питань інтелектуальної власності.

У підрозділі 2.3 «Структура господарських судів в судовій системі України» проаналізовано структуру судових органів та структуру господарських судів в судовій системі України. Звертається увага, що на відміну від органів виконавчої влади в структурі судових органів відсутня підпорядкованість одного суду іншому. Зазначено, що незважаючи на певні атрибути суду, як органу державної влади, господарські суди характеризуються відмінними ознаками, є спеціалізованими судами та на відміну від інших судів (цивільних, кримінальних, адміністративних) характеризуються власними рисами, які виникають в силу специфіки діяльності господарського суду, що впливають із його повноважень.

Проведено аналіз Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яким визначено нову структуру господарських судів. Систему господарських судів складають: місцеві господарські суди, які є загальними окружними судами; апеляційні господарські суди з розгляду господарських справ; касаційний господарський суд, який діє у складі Верховного Суду. Визначено особливості діяльності господарських судів, проаналізовано структуру господарських судів в судовій системі України. Звертається увага, що норми ГПК України містять багато неузгодженостей та протиріч, що свідчить про відсутність його обговорення широким загалом науковців, суддів та юристів-практиків, а ті зауваження, які були озвучені щодо проекту ГПК України, у своїй більшості не були враховані авторами проекту.

У підрозділі 2.4 «Сутність та основне призначення суб'єктів, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів» відзначається, що важливий вплив на ефективність діяльності господарських судів у здійсненні правосуддя мають визначені нормативно-правовими актами суб'єкти судової системи, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів. З метою з'ясування впливу суб'єктів судової системи на діяльність господарських судів здійснено предметне дослідження діяльності: Вищої ради правосуддя; секретаріату Вищої ради правосуддя; інспекторів Вищої ради правосуддя; Державної судової адміністрації України; апарату суду; служби судових розпорядників; Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; Служби інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; Національної школи суддів; служби дисциплінарних інспекторів; Громадської ради доброчесності; суддівського самоврядування (збори суддів; Рада суддів України; з'їзд суддів України).

Звертається увага на недоліки визначення правового статусу інспекторів Вищої ради правосуддя, на цій підставі вносяться пропозиції щодо удосконалення такої діяльності.

Визначено основні ознаки суб'єктів, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів, які наділені державно-владними повноваженнями, здійснюють публічне управління відповідно до встановлених нормативно-правових актів у специфічній сфері суспільних відносин.

Констатується, що незважаючи на наявність різноманітних суб'єктів судової системи, які характеризуються специфічними ознаками в силу своєї специфіки, діяльність вказаних суб'єктів публічної адміністрації неможлива поза механізмом діяльності суду.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове бачення вирішення наукового завдання в галузі адміністративного права та юридичної науки в цілому щодо адміністративно-правового статусу господарських судів в Україні.

Основні результати проведеного дослідження сформульовано у таких висновках:

1. На підставі здійсненого дослідження регулювання суспільних відносин, пов'язаних зі становленням та розвитком системи господарських судів України здійснено авторську періодизацію становлення та розвитку державної системи господарських судів України, виокремлено чотири основні періоди цього процесу:

перший період охоплює часи Київської Русі (XII ст.) – створення купецьких судів;

другий період (1667-1917 рр.) (царський період) охоплює два етапи становлення та розвитку судових органів:

– перший етап – 1667 р. спроба створення купецьких судів;

– другий етап – зародження комерційних судів та здійснення судової реформи (1808-1917 рр.);

третій період (1917-1991 рр.) (радянський період) охоплює становлення та розвиток судових органів, який поділено на три етапи:

– перший етап – ліквідація комерційних судів (Декрет Ради Народних Комісарів «Про суд» від 24.11.1917 р.);

– другий етап – прийняття Положення про порядок вирішення майнових спорів між державними установами і підприємствами та Правил провадження справ в арбітражних комісіях та створення арбітражних комісій (1922-1931 рр.);

– третій етап (1931-1991 рр.) – утворення державного арбітражу, розроблення Положень про державний арбітраж, реформування державного арбітражу;

четвертий період (1991-2018 рр.) відображає сучасний процес становлення господарського судочинства і пов'язаний із набуттям України незалежності, що дає змогу поділити його на шість етапів.

– перший етап (1991-1995 рр.) пов'язаний зі становленням сучасної системи господарських судів в Україні, що ознаменувало новий етап розвитку та діяльності господарських судів, чому сприяло прийняття Закону «Про внесення змін до Конституції (Основного Закону) Української РСР». Арбітражний процесуальний кодекс України був змінений на ГПК України. В країні було запроваджено «Концепцію судово-правової реформи в Україні»;

– другий етап (1996-2001 рр.) характеризується прийняттям Конституції України, яка поклала початок організаційній та функціональній незалежності судів від законодавчої та виконавчої гілок влади та внесенням змін до Законів України;

– третій етап (2002-2009 рр.) пов'язаний зі становленням і розвитком господарських судів як окремої ланки спеціалізованих судів та ознаменований прийняттям Закону «Про судоустрій України від 07.02.2002 р., Постанови Верховної Ради України «Про здійснення судово-правової реформи в Україні» та запровадженням «Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні»;

четвертий етап (2010-2015 рр.) ознаменований вдосконаленням змін в діяльність судів та суддів. Прийняття Закону «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. закріпило за Вищим господарським судом України (як і за іншими Вищими спеціалізованими судами) право остаточної касації. Закон «Про забезпечення права на справедливий суд» від 15.02.2015 р. розширив повноваження Верховного Суду України, як найвищої судової інстанції. Висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного суду України, стали обов'язковими не лише для судів, але і для всіх суб'єктів владних повноважень;

– п'ятий етап (2016-2017 рр.) пов'язаний із правовим механізмом вдосконалення системи судоустрою, прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 16.06.2016 р., який запровадив кардинальні зміни в системі судоустрою.

– шостий етап (з жовтня 2017 р. по теперішній час) характеризується продовженням вдосконалення попередніх змін в системі судоустрою та прийняттям Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р.

2. Зроблено висновок, що під час здійснення судової реформи адміністративно-правовий статус господарських судів зазнав суттєвих змін. На цій підставі проаналізована процесуальна правоздатність та дієздатність господарського суду, регулятивні та правоохоронні адміністративні правовідносини господарського суду, а також визначено основні ознаки адміністративно-правового статусу господарських судів, які зумовлені: особливим порядком утворення; адміністративною правоздатністю і дієздатністю; повноваженнями, закріпленими нормами адміністративного права, які реалізуються як під час здійснення господарського процесу, так і поза його межами; контролем за виконанням судових рішень.

Надано авторське визначення дефініції поняття «адміністративно-правовий статус господарського суду» під яким слід розуміти сукупність закріплених нормами адміністративного права кола повноважень, якими наділений господарський суд для виконання покладених на нього державою завдань, які реалізуються як під час здійснення господарського процесу, так і поза його межами.

3. Встановлено, що одним із суттєвих недоліків організації та функціонування судової влади України є часткова відповідність вітчизняних принципів господарського судочинства сучасним міжнародним принципам і стандартам. Принцип про безоплатну правову допомогу в господарських справах міститься в

Резолюції (76) 5 Комітету Міністрів Ради Європи. Проте, недоліком Закону України «Про безоплатну правову допомогу» та ГПК України є те, що них мова не йде про осіб, яким необхідна правова допомога у господарській справі. Норми вказаних законів входять у протиріччя із міжнародними правовими актами, в яких вказується про право особи на безоплатну первинну правову допомогу в господарських справах.

У зв'язку з цим пропонується внесення змін в ч. 3 ст. 2 «Завдання та основні засади господарського судочинства» ГПК України, а саме доповнення її таким змістом:

«принцип доступу до правосуддя та правову допомогу».

4. Доведено, що господарські суди, виконуючи покладені на них обов'язки, керуються значною кількістю різноманітних нормативно-правових актів, в тому числі й актами адміністративного законодавства і пов'язані зі здійсненням адміністративних процедур щодо порядку утворення, реорганізації і ліквідації господарських судів; адміністративно-правового забезпечення діяльності господарських судів; призначенням на посади державних службовців, працівників, які виконують функції з обслуговування в господарських судах.

Визначено роль адміністративного права та окреслено напрями адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів. До них віднесено: визначення адміністративно-правового статусу господарських судів; обов'язковість виконання рішень господарських судів, що набрали законної сили; контроль за виконанням судових рішень; адміністративно-правовий порядок організації надходження процесуальних документів, що подаються до господарських судів, які підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі.

5. Виявлено, що судова реформа в Україні мала суттєвий вплив на адміністративно-правовий статус господарських судів, який характеризується збільшенням обсягу управлінських повноважень при провадженні господарських справ, що проявляється у:

- обмеженні надання інформації щодо судової справи (ст. 9 ГПК України);
- неприпустимості зловживання процесуальними правами (ст. ст. 43, 131, 132, 133, 134, 135 ГПК України);
- застосуванні заходів процесуального примусу, якими є: попередження; видалення із залу судового засідання; тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; накладення штрафу (ст. ст. 131, 132, 133, 134, 135 ГПК України);
- забороні вчиняти певні дії під час врегулювання спору за участю судді (п.10 ст. 188 ГПК України);
- вимозі виконувати розпорядження головуєчого, додержуватися у судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну неповагу до суду або правил встановлених у суді (ст. 200 ГПК України);
- накладенні штрафів на суб'єктів адміністративних правопорушень за «Прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України» (ст. 185-3 КУпАП);
- накладенні штрафів на посадових осіб за «Невжиття заходів щодо окремої ухвали суду» (ст. 185-6) КУпАП;

– сферою підвідомчості справ про адміністративні правопорушення (ст. 221-1 КУпАП).

– примусовому виконанні постанови про стягнення штрафу (ст. 308 КУпАП);

– тимчасовому обмеженні фізичної особи-боржника у праві виїзду за межі України (ст. 337 ГПК України).

6. Визначено місце і роль господарських судів в сучасній системі судоустрою України. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що місцевими господарськими судами є окружні господарські суди, які є судом першої інстанції, здійснюють правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом, розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені законом до їх юрисдикції.

Зроблено висновок, що у сучасній системі судоустрою України господарські суди, як органи державної влади, займають особливе місце, є носіями визначених законом специфічних прав і обов'язків у сфері здійснення судочинства, рішення яких є обов'язковим для виконання.

7. Проаналізовано структуру господарських судів в судовій системі України та встановлено, що діяльність суду як органу державної влади відрізняється від діяльності інших державних органів як за порядком утворення, так і за своєю внутрішньою структурою. Підкреслено, що єдність системи судоустрою забезпечується: єдиними засадами організації та діяльності судів; єдиним статусом суддів; обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом; єдністю судової практики; обов'язковістю виконання на території України судових рішень; єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів; фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України; вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування (ст. 17 Закону «Про судоустрій і статус суддів»).

З'ясовано, що незважаючи на певні атрибути суду, як органу державної влади, господарський суд характеризується спеціальними ознаками, які виникають в силу специфіки діяльності господарського суду, що впливають із його повноважень.

Охарактеризовано повноваження місцевого господарського суду. Звернено увагу, що важливою складовою діяльності суду (суддів) є їх взаємодія із суб'єктами публічної адміністрації, особами публічного і приватного права.

8. Важливий вплив на ефективність діяльності господарських судів мають визначені нормативно-правовими актами суб'єкти судової системи, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів. Проаналізована діяльність: Вищої ради правосуддя; секретаріату Вищої ради правосуддя; служби інспекторів Вищої ради правосуддя; Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; служби інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; Національної школи суддів України; Громадської ради доброчесності; Державної судової адміністрації України; служби судових розпорядників; служби судової охорони; апарату суду; Суддівського самоврядування; зборів суддів; Ради суддів України; з'їзду суддів України.

Охарактеризовано основні ознаки суб'єктів судової системи, які вказують на їх специфічну діяльність та зроблено висновок, що вказані суб'єкти забезпечують функціонування та діяльність господарських судів – це визначена законом система

суб'єктів публічної адміністрації, діяльність яких регламентована і санкціонована державою, має вирішальний вплив на функціонування діяльності господарських судів.

9. Запропоновано численні зміни й доповнення до Законів України та інших нормативно-правових актів: Законів України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 р. № 1798-VIII; «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-19; ГПК України від 06.11.1991 р. №1798-XII; «Інструкції з діловодства в господарських судах України», затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 20.02.2013 р. № 28.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сулім В. В. Генеза становлення та розвитку державної системи господарських судів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 2. Том 3. С. 178–186.

2. Сулім В. В. Поняття і зміст адміністративно-правового статусу господарських судів. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. № 4. С.128–137.

3. Сулім В. В. Структура господарських судів в судовій системі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 277–279.

4. Сулім В. В. Судова реформа в Україні та її вплив на адміністративно-правовий статус господарських судів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 140–142.

5. Сулім В. В. Адміністративно-правове регулювання діяльності хозяйственных судов в Украине. *Уральский научный вестник*. 2018. № 1 (166). С. 26–33. (Республика Казахстан).

6. Сулім В.В. Діяльність суб'єктів, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 1. Том 1. С. 100–105.

7. Сулім В. В., Світличний О. П. Про деякі проблеми удосконалення господарського законодавства. *Публічне право*. 2018. № 1. С. 196–202.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Сулім В. В. Принципи господарського судочинства та їх вплив на адміністративно-правовий статус господарських судів. *Юридична наука на сучасному етапі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 14 груд. 2017 р.)*. Тернопіль: «Україна», 2017. С. 63–65.

9. Сулім В. В. Експерт з питань права: проблеми правової діяльності. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 лют. 2018 р.). Київ: С. 102–104.

10. Сулім В. В. Суб'єкти, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів. *Двадцять четверті економіко-правові дискусії*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28 лют. 2018 р.). Львів: С. 128–131.

АНОТАЦІЯ

Сулім В. В. *Адміністративно-правовий статус господарських судів в Україні.* – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2018.

У дисертації наведено розв’язання наукового завдання щодо поняття та змісту адміністративно-правового статусу господарських судів в Україні та запропоновано низку висновків, пропозицій і рекомендацій.

Запропоновано авторську періодизацію становлення та розвитку державної системи господарських судів України та виокремлено чотири основні періоди цього процесу. Розглянуто види адміністративних правовідносин на прикладі діяльності господарських судів. Проаналізовано принципи діяльності господарських судів. Обґрунтовано, що принцип доступу до правосуддя та правову допомогу повинен бути включений до частини третьої ст. 2 Господарського процесуального кодексу України.

Звертається увага на існування певних правових прогалин при здійсненні адміністративних процедур щодо порядку утворення, реорганізації і ліквідації господарських судів, а також інших існуючих прогалин та пропонуються шляхи їх усунення.

Здійснено дослідження адміністративно-правового статусу господарських судів, статус яких із прийняттям нових законодавчих актів характеризується збільшенням обсягу управлінських повноважень й підтверджується сферою підвідомчості справ про адміністративні правопорушення. Розкрито місце і роль господарських судів в сучасній системі судоустрою України.

Проаналізовано основне призначення суб’єктів, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів та вносяться пропозиції щодо удосконалення такої діяльності.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, господарські суди, принципи, система, структура, суб’єкти, кодекс, публічне управління, процесуальний примус, удосконалення законодавства.

АННОТАЦИЯ

Сулим В.В. *Административно-правовой статус хозяйственных судов в Украине.* – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право, информационное право. – Научно-исследовательский институт публичного права, Киев, 2018.

В диссертации приведено решение научной задачи относительно понятия и содержания административно-правового статуса хозяйственных судов в Украине и предложен ряд выводов, предложений и рекомендаций.

Предложена авторская периодизация становления и развития государственной системы хозяйственных судов Украины и выделены четыре основных периода этого процесса.

Доказано, что суд наделен кругом полномочий закрепленных нормами административного права, которые реализуются как при осуществлении хозяйственного процесса, так и за его пределами.

Установлено, что действующие международные акты, которые являются частью национального законодательства Украины, не в полной мере реализованы в законодательстве, в частности в Законе Украины «О бесплатной правовой помощи». Научно обосновано, что принцип доступа к правосудию и правовой помощи, должен быть включен в Хозяйственный процессуальный кодекс Украины.

В связи с принятием новых законодательных актов в сфере судопроизводства, нормы которых влияют на административно-правовое регулирование организации и деятельности хозяйственных судов в Украине, обращается внимание на существование определенных коллизий правовых норм при осуществлении административных процедур создания, реорганизации и ликвидации хозяйственных судов, а также других существующих правовых пробелов и предлагаются пути их правового решения.

Рассмотрено понятие и содержание административно-правового статуса хозяйственных судов Украины. Охарактеризованы и рассмотрены виды административных правоотношений на примере хозяйственных судов.

Раскрыты место и роль хозяйственных судов в современной системе судоустройства Украины. Обосновано, что внесение изменений в новый Хозяйственный процессуальный кодекс Украины значительно расширяет круг субъектов, которые могут обращаться с иском в хозяйственный суд. Обращено внимание на деятельность Высшего суда по вопросам интеллектуальной собственности, деятельность которого регулируется нормами Хозяйственного процессуального кодекса Украины. Доказано, что создание Высшего суда по вопросам интеллектуальной собственности не решило проблемные вопросы охраны прав интеллектуальной собственности, а в некоторых случаях эти вопросы стали более проблемными чем те, которые существовали раньше, когда рассмотрение дел осуществлялось хозяйственными судами.

На основании анализа норм Хозяйственного процессуального кодекса Украины обращается внимание, что некоторые его нормы только в процессе практического использования могут дать ответ на их практическую положительную значимость. С целью устранения правовых коллизий, предлагается на законодательном уровне определить понятие «эксперт по вопросам права».

Проанализировано основное назначение субъектов, обеспечивающих функционирование и деятельность хозяйственных судов и вносятся предложения по совершенствованию такой деятельности.

Ключевые слова: административно-правовой статус, хозяйственные суды, принципы, система, структура, субъекты, кодекс, публичное управление, процессуальное принуждение, совершенствование законодательства.

SUMMARY

Sulim V.V. The administrative and legal status of economic courts in Ukraine.

– *Qualifying scientific work (manuscript).*

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2018.

The dissertation presents the solution of the scientific problem of the administrative and legal status of economic courts in Ukraine and proposes a number of conclusions, proposals and recommendations.

The author's periodization of the formation and development of the state system of economic courts of Ukraine and the four main periods of this process are outlined. The types of administrative legal relations are considered on the example of activity of economic courts. It is proved that the Economic Court is endowed with a range of powers enshrined in the norms of administrative law, which are realized both during the economic process and outside it. The principles of the activity of economic courts are analyzed. It is scientifically substantiated that the principle of access to justice and legal assistance should be included in part three of Art. 2 GPK

In connection with the adoption of new legislative acts in the field of legal proceedings, the norms of which affect the administrative and legal regulation of the organization and operation of commercial courts in Ukraine, attention is drawn to the existence of certain legal gaps in the implementation of administrative procedures regarding the procedure for the formation, reorganization and liquidation of economic courts, as well as other existing gaps, and on this basis, ways of eliminating them are offered.

The study of the administrative and legal status of economic courts, the status of which with the adoption of new legislative acts is characterized by an increase in the scope of administrative powers and confirmed by the jurisdiction of cases of administrative offenses. The place and role of economic courts in the modern judicial system of Ukraine are revealed.

The main purpose of the subjects, which ensure the functioning and activity of economic courts, is being analyzed, and suggestions are made regarding the improvement of such activity.

Key words: administrative-legal status, economic courts, principles, system, structure, subjects, code, public administration, procedural coercion, improvement of legislation.